

МИРЖАҚЫП ДУЛАТУЛЫ – ПУБЛИЦИСТ, АҚЫН

Ширинбеков Дастан Медетбек ұлы

Сайфудинова Насиба

Шыршық мемлекеттік педогогикалық университеті
“Қазақ тілі және әдебиеті” бағытының II курс студенттері.

Байзаков Жандос

Ғылыми жетекші:

Шыршық мемлекеттік педогогикалық университетінің ұстазы,
доцент, Phd докторы.

АННОТАЦИЯ

Міржақып Дулатов – Алаш қозғалысының қайраткері, танықты елсүйер ақын, қазақ даласының, халқының білімсіздігіне, кеңес одағының зорлық-зомбылығына қарсы күрескен даңқты ақын-жазушы. Өзінің қысқа, әрі мазмұнға бай өмірінде көптеген шығармалар мен өлеңдер жазып, қазақ әдебиетінде өшпес мұра қалдыра білген дара да, дана тұлға.

Кілт сөздер: Алаш партия, көркем проза, көсем сөз шебері, роман, саяси бағыт, қоғам қайраткері, ағартушы, әлеуметтік мәселе.

ABSTRACT

Mirzhakip Dulatov is a figure of the Alash movement, a well-known patriotic poet, a famous poet-writer who fought against the illiteracy of the Kazakh steppe and people, and the violence of the Soviet Union. He was a unique and wise person who wrote many works and poems in his short and rich life and left an indelible legacy in Kazakh literature.

Keywords: Alash party, artistic prose, leader Master of the word, novel, political direction, public figure, educator, social problem.

Міржақып Дулатов өзінің «Бақытсыз Жамал» романымен қазақ әдебиетінде роман жанрына алғашқы үлгі ретінде негіз қалады. Және де қазақ әдебиетінде проза жанрының дамуында өшпес із қалдырып, оның дамуына орасан мол үлес қоса білді. Қазақ даласын білімді халықтар арасына қосу мақсатында жастарға білім шуағын төкті. Білімді жастар мен жоғары тап өкілдерінің көкірек көзін ашу мақсатында «Қазақ» газетінің басылуында ат салысып, оның шығарылуында үлкен рөл ойнайды.

Үстіміздегі ғасырдың алғашқы онжылдықтарындағы қазақ қоғамының саяси, мәдени өміріндегі орны айрықша ірі тұлға – Міржақып Дулатұлы. Қазақ зиялыларымен бірлесіп қазақ халқының азаттығы үшін күрескен, ұлттық баспасөздің ұйытқысы болған ірі саяси тұлға, көрнекті қоғам қайраткері, Алаш идеологиясын қалыптастырушылардың бірі. Халықтың бойында ұлтшылдық рухын ояту, саяси ой - пікірді қалыптастыру үшін «Қазақ», «Сарыарқа», «Алаш» газеттері арқылы орасан зор жұмыс атқарды. Жастарды қоғам ісіне тартуда олардың ой - санасының жетілуіне қажетті мәдени-ағарту саласында жүргізген қызметтері есепсіз десек қателеспейміз.

Міржақыптың көзқарасының жан – жақты қалыптасуы ғасыр басындағы саяси оқиғалармен байланысты болғаны белгілі. Қоғам тарихындағы, халық тағдырындағы алмағайып, дүмпуі көп қиын кезеңдерде өмір сүрсе де, «қазағым», «ұлттым» деуден, оның қам – қарекетін ойлаудан бір сәт те айнымаған, осы ұлы мұратқа өзін де, талантын да аямай арнаған М. Дулатұлы артына өлшеусіз зор рухани қазына қалдырған қаламгер. Қоғамдық, творчестволық қызметі күрделі ХХ ғасырдың бас кезіне тұс келетін қазақ интеллигенциясының демократиялық атануға қай тұрғыдан болмасын толық құқығы бола тұра, қайта құру кезеңіне дейін тіпті оларға тарих көшінен алатын өздеріне тиесілі орнын беру емес, реті келсе халық жадынан біржола сызып тастауға тырысқан күштер де болды. Олар белгілі дәрежеде өз дегеніне жетті де...

Сол қазақ демократиялық интеллигенциясының Ә. Бөкейханов, А. Байтұрсынов сияқты көрнекті өкілдерімен бірге алдыңғы шоғырын құрайтын қайраткерлердің бірі болды. Ұлттық интеллигенцияның алғашқы буынының халық тарихында алатын орнын анықтау енді ғана қолға алынған шаруа. Қазақ қоғамдық ойына Абайдың соңын ала келген Ахмет, Міржақып пен замандас, «жаңа жылдың басшысы – қоғамдық қайғы-қасіретке бой алдырудан халықтың құлдық халінің өзгермесін терең түсінген, түсініп саналы іс-әрекетке бет бұрған ұрпақ болатын. Өз буынының бұл тарихи міндетін терең ұғынған Міржақып:

Ия алла! Талапкердің бақытын аш,
Ақ жүрек пайдалы іспен атағын шаш,
Ұлтына қараңғыда қамаулы өткен
Жарқырап жарық сәуле болғандай бас.
Айнымай тұтқан жолың болсын мынау:
Азаттық, ағайындық, теңдік сұрау,
Тайсалмай дұрыстыққа жанды қисаң,
Борышы адамдықтың сонда тұр ау! –

деп замандастарына іздеген жоғын көрсеткендей сыңай танытқан. Тура осы ойды онымен жарыса Мағжан да айтқан болатын:

Жол ұзақ, жақын үшін жаннан көштім,
Бауырдың халін көріп бейнет кештім,
Құшақта, сүй, күй, жыла қайраттандыр,
Жан жарым, ұзақ ауыр жолға түстім.

Анығырақ айтқанда, бұл үрдес, сабақтас ойлар Міржақып пен Мағжанның аузымен айтылған сол буынның халқы алдында берген антындай ұғылатын рухани күйі болатын.

Міржақып Дулатовтың азамат, жазушы, қайраткер ретінде қалыптасуы, талант қуатының толық ашылуы редакциядағы қызметіне тұс келеді. Оның себебі де бартын. Тарихта орын алған фактіні объективті жазылған ғылыми шындық қана аша алуы мүмкін. Олай болса тұңғыш орыс революциясының тікелей ықпалымен азаттық қозғалыстың жаңа сатысына көтерілген қазақ қоғамының он үшінші жылдан бастап рухани бағыт беруші орталығына айналған «Қазақ» газеті екені де рас. Газет сол тарихи кезеңдегі қазақ елінің ең алдымен, әрине, қазақ интеллигенциясының есею мектебі болды десек асыра айтқандыққа жатпайды. «Қазақ» қараңғыда жатқан қазқты оқытуға, үйретуге, көндіруге тырысқанымен, бірақ өзі негізгі сабақты алдымен халықтан алып, халықпен бірге адасып, бірге есейгені де шындық. Сол қазақ елінің көш бастаушысы болуға тер төккен, ұлттық «Қазақ» газетінің басылымның басында тұрған үштің бірі Міржақып Дулатов еді.

Міржақып газетке келгенге дейін де саяси, әдеби жұмысын үлкен қуатпен, жігермен бастап үлгірген, оны көзі ашық қазақ баласына танытып, «көзі ашық» патша жандармериясының назарына іліктірген «Оян, қазақты» жазған, сол үшін де патша абақтысының есігін ашып, тұз – дәмін татқан жігіт ағасы болса да, редакцияда А. Байтұрсынов, Ә. Бөкейханов сияқты саяси күресте біраз белден асқан, ысылған танымал қайраткерлермен қызметтес болуы оған көп тәжірибе, сенім беріп, байыта түскен-ді.

Сол кездегі қазақ саяси өмірінің, қоғамдық ойының ең белсенді өкілдерінің ұлттық басылым редакциясында тоғысуы кездейсоқтыққа жатпаса керек. Оларды мұнда тоғыстырған, әрине, ХХ ғасырдың бас кезінде қазақ жерінде қалыптасқан саяси және әлеуметтік ахуал, соның нәтижесінде ұлттық мүдделердің бұрын болмаған дәрежеге көтерілуі болды. Творчестволық мүмкіншіліктері кең бұл үшеуінің мұнда тоғысуы оларға сол

тарихи кезеңдегі қазақ қоғамының ең өзекті мәселелерін белсенді публицистика тілімен бүкіл қоғам алдына қойып, оларды қоғам болып шешу жолдарын қарастыруға мүмкіншілік тудырған еді. Тарихи тұрғыдан алғанда бұл қазақ қоғамы үшін жаңа рухани құбылыс болатын.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ: (REFERENCES)

1. Тарихи тұлғалар. «Алматы кітап баспасы» 2009 жыл.
2. Қазақ әдебиеті, Энциклопедиялық анықтамалық. Алматы: «Аруна» баспасы 2010 жыл.
3. Оян, Қазақ". Алматы, Атамұра баспасы, 2003.
4. Міржақып Дулатұлы. Шығармы (2 томдық шығармалар), Алматы, Жазушы, 1991.